

Hazara Türkleri ile Çepni Türkleri

Halk inançları Karşılaştırılması

Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu

Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri

Arasında Yaşayan Halk inançları Üzerine

Bir Mukayese Denemesi.

Doç. Dr. Ali ÇELİK

Asırlardır Afganistan'da yaygın olan Hazaraların menşei konusundaki tartışmalar henüz sonuçlanmamıştır. Bazı araştırmacılar onların Moğol, bazıları Türk-Moğol veya Türk olduklarını iddia etmekte, bazıları da onları Çerkezleri, Hintlilere, Afganistan'daki yerli halklara bağlamaktadırlar. Bunlar arasında en fazla taraftar bulan Hazaraların Türk soyundan oldukları savıdır. Hazaralar arasında da etnik kökenleriyle ilgili değişik görüşler vardır. Çoğu kendini Cengiz Han'ın askerlerinin soyuna bağlamaktadır. Cengiz Han'ın tüm bozkır kabilelerini birleştirdiği ve ordusunun yüzde onunu Moğolların kalanını ise Türkler, Kıpçaklar, Türkmenler ve Uygurların teşkil ettiği, yine aynı dönemde Doğu Türkleri, Tatarlar ve Moğolların birlik oluşturdukları ve adlarının birlikte anılmaları göz önüne alınınca Hazaraların Türk soylu oldukları savı daha da kuvvetlenmektedir. 18. asrın ortalarında Ahmet Şah Dürranî önderliğinde Afganistan Devleti kurulduktan sonra, Afgan kabileleri yönetiminde etkili olmaya başlamış, 1818 yılında Dost Muhammed ile yönetim paylaşımını bir Türk boyu olan Barakzaylara geçirmiştir.

Afganistan Devleti kuruluncaya kadar, Afganistan'daki diğer etnik gruplarla birlikte artlar altında yaygın olan Hazaraların kaderi bundan sonra değişmiştir, Abdurrahman Han zamanında büyük çapta zulme uğramışlar ve bu dönemde Hazaraların %65'i öldürülmüştür. Aynı uygulama Rus işgalinden sonra Gülbettin Hikmetyar tarafından da sürdürülmüştür. Son 200 yılda Hazaraların okumaları engellenmiş, çocukları zorla ellerinden alınarak köle olarak satılmıştır. Yönetimdeki Peşevunların Hazaralara düşman olmalarının en önemli sebebi Hazaraların Türk ve Caferî Mezhebine bağlı olmalarıdır.

Günümüzde de Hazaraların durumlarında pek fazla bir de i iklik olmamı tır. Ço unlukla, hamallık, çobanlık, la ımcılık gibi en a ır i lerde çalı an ve büyük bir kısmı bugün de hayvancılıkla u ra an, geçimlerini bu yolla temin eden Hazaralar gördükleri bu zulümlerden sonra di er Türk topluluklarına daha fazla yakla mı lar ve onlarla birlikte hareket etme e ba lamı lardır.

Uzun bir süre ran dillerinin hakim oldu u bir bölgede ya ayan, okumalarına izin verilmeyen, hiçbir zaman yazı ö renemeyen, 20-30 yıl öncesine kadar köle muamelesi gören ve hatta çocukları köle olarak satılan Hazaralar, bütün bu baskıları sonunda kendi dillerini unutmu , bugün Farsça'nın bir lehçesi olan Dari dilini konu ur hâle gelmi lerdir.

Afganistanlı bir ö rencimizin yaptı ı derlemelerden anladı ımız kadarıyla Afganistan'da ya ayan Hazaralar dillerini de i tirmi olsalar da gelenek ve göreneklerini, törelerini ve eski Türk inançlarıyla ilgili bazı uygulamaları bugün de ya atmaktadırlar. Anadolu'nun, özellikle Orta ve Do u Karadeniz bölgesinin Türkle mesinde çok önemli bir rol oynayan, geleneklerine ba lılıklarıyla tanınan, dillerini ve kültürlerini muhafaza eden Çepnilerle, dillerini kaybetmi , Türklükleri tartı ılır hâle gelmi Hazaraların inanç ve bunlara ait pratikler açısından kar ıla tırılmasının bir ölçüde de olsa kimlik problemlerinin çözümünde i e yarayaca ı dü ünüyoruz.

Elimizdeki Hazaralarla ilgili malzemenin eksik olu u sebebiyle, biri çok fazla, di eri çok az de i en bu iki toplulu un kar ıla tırılmasından elde edece imiz sonuçların fazla ba layıcı olmayaca ını, ama bir deneme mahiyetindeki bu mukayesenin ilerde daha zengin malzeme ile yapılması hâlinde en az tarihi belgeler kadar inandırıcı veriler elde edebilece ini dü ünüyoruz.

HAZARALARDA BAZI NANÇ VE UYGULAMALAR

A- Do umla ilgili inanç ve Uygulamalar:

1- Çocuk Sahibi Olmakla ilgili inanç ve Uygulamalar:

-Koyun veya keçi kesilip soyulduktan sonra derisi alınır ve çocu u olmayan kadın boynundan beline kadar bu deriye sarılarak yarım saat kadar bekletilir.

-Çocu u olmayan kadın Baksiye götürülür.

-Muska yazdırılır ve pamuktan yapılmı bir iple kadının boynuna asılır.

-Hiç çocu u olmayan aileler çocuk sahibi olmak için eyhlerin (nefsine hakim ve haram yememi kimseler) mezarlarını ziyaret ederler. Nefsi ve nesli güçlü temiz kimseden dua etmeleri istenir.

-Çocu u olmayan kadınlar kutsal yerlere (ziyaretgahlar) götürülür ve orada Allah (c.c.) tan yardım istenir. Çocuk dünyaya geldikten sonra ona, “Bebe Nazar”, “Bibi Nezire” gibi isimler koyulur. Do umdan sonra çocukla beraber ziyarete gidilerek kurban kesilir ve çocu a uzun ömür vermesi için Allah’a dua edilir.

-Çocu u olmayan kadınların en çok gittikleri yerlerden biri de Kabil’in batısında Çe me-i Safa adı verilen bir kaynak suyudur. Buraya giden kadınlar yıkanıp gusül abdesti aldıktan sonra busudan içer ve artık çocuklarının olaca ı inancıyla evlerine dönerler.

-Çocu u olmayan kadınlara okunmu siyah narlardan yedirilir. Bu uygulamada narın bütün tanelerinin yenmesi arttır. Bir tek tanenin bile unutulması hâlinde narın etkisinin ortadan kalkaca ına inanılır.

-Kabil’in batısında Kartesahi bölgesinde Seng-i Zülfikar diye isimlendirilen büyük bir kaya vardır. Bu kaya tam ortadan ikiye bölünmü tür. Çocu u olmayan kadınlar buraya götürülerek kayanın ortasından geçilir ve böylece çocu un olaca ına inanılır.

- İlk çocu unun o lan olması dile iyle gelinin kuca ına bir erkek çocuk oturtulur.

2. Ad Koyma ile ilgili nanç ve Uygulamalar:

-Hazarlarda do an çocu un kula ına önce ezan okunur sonra ad verilir.

-Hazaralarda bir ailenin çocukları hep kız oluyorsa, yeni do acak çocu un erkek olması için son kız çocu una Cume gibi bir erkek ismi koyarlar.

-E er bir ailenin erkek çocukları ya amıyorsa, do an erkek çocu a entari giydirilir, küpe takılır; çocu un ya aması için ona, Çalme (tezek) gibi çirkin ve kötü bir isim ya da.

Pir Muhammed, eyh Muhammed, Safi Muhammed, Muhammed Nazir gibi kutsal kabul edilen isimlerden biri verilir.

-Çocukları ya amayan aileler yeni do an çocuklarına kız ise "Cume" gibi bir erkek, erkek ise "Çemen" gibi bir kız ismi verirler.

-Hazara Türklerinde çocu un kalıcı ismini ya büyük baba veya büyük anne her ikisi de yoksa evdeki en ya lı ki i koyar ya da babası Kur'an-ı Kerim-i açar ve açtı ı sayfadaki ilk ismi koyar. Bazen de evde bulunan herkes bir isim yazar. simlerin yazıldı ı kâ ıtlar katlanıp karı tırıldıktan sonra 2-3 ya ındaki bir çocu a bunlardan biri çektirilir ve çıkan isim çocu a kalıcı ad olarak verilir. Ad verme genelde do umdan üç gün veya yedi gün sonra olur.

-Hazaralarda, Allah'ın isimlerinden biri yalnız ba ına çocu a ad olarak konulmaz. Genellikle ismin ba ına köle anlamına gelen Abdul veya Gulam getirilerek Abdul Gafur ve Gulam Cabbar gibi isimler olu turulur. Peygamberin ismi de tek ba ına Muhammed diye konulmaz. Bunun ba ına da yine Gulam getirilerek Gulam Muhammed, Gulam Nebi gibi isimler konulur. Hazaralar da Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zeynep, Asiye ve Külsüm isimleri çok yaygındır.

-Vücudunda "hal" (ben) olan çocuklara Haldar veya Hal Muhammed; vücudunda kızıl lekeler olan erkek çocuklara Nur Muhammed, Nur Murad, kız çocuklara Nurbegüm, Nurbibi, Nurgül gibi adlar verilir.

-E er aile seyit soyundan geliyorsa, ailenin bütün fertleri gibi yeni do an çocuklar da

isimlerinin başına Seyit Ali, Seyit Hasan, Seyit Begüm gibi bu ünvanı alırlar.

-Mevlüt gecelerinde doğan çocuklara, erkek ise Mevlüd, kız ise Mevlüde; Ramazan ayında doğan erkek çocuklara Ramazan, Erif, kız çocuklarına Erife, Gül; Bayram günlerinde doğan çocuklara Eyd Muhammed, Eyd Murad, kız ise Ro egül; Safer ayında doğanlara Safer, Safer Murat; Muharrem ayında doğanlara Muharrem ve A ure gününde veya bu güne yakın doğanlara da A ur, A ur Bey; Cuma günü dünyaya gelen erkek çocuğa Cuma; adak adanan erkek çocuğa, Muhammed Nezir, Nezir bey kız ise Nezir begüm veya Nezir gibi isimleri koyulur. Adaklı çocuk büyünce evlerinde çalıştırılmaz. Adak adanan ziyarete her sene götürülür. Burada katılanlara yemek ikram edilir.

-Uzun süre hiç çocuğu olmayan aile erkek çocuğu olunca ismini Talib koyar. Çocuğuna sağlıklı olması için Dur Muhammed, Polat gibi isimler de koyulur.

3- Lo usalık Dönemiyle İlgili Nanç ve Uygulamalar:

-Hazaralarda lo usa kadın kırkı çıkıncaya kadar et yemez.

-Lo usanın bulunduğuna eve et girmez.

-Çiğnet, kirli su evin üst tarafından da geçirilmez.

-Kırkı çıkmamı anne yedi gün boyunca evin e iğinin dışından gelen yemeği yemez.

-Lo usa kırk gün evden çıkamaz.

-Kırk gün boyunca çocuk ve annenin bulunduğu odaya bayan (abe) hariç kimse giremez.

Evde lo usa olduğunu bilmeyenleri uyarmak ve eve girmelerini önlemek için evin kapısı bir iple bağlanır.

-Anne ve bebek kırk gün yalnız bırakılmaz. Yanlarında mutlaka bir kişi bulunur. Bu konu abilen küçük bir çocuk da olabilir.

-Lo usa kadın yalnız iken aynaya bakmaz.

-Anne için bu kırk gün boyunca süttten “Deleme”, undan “Alele”, piring ve süttten “İrbirine” gibi özel yemekler yapılır.

-Kırk gün sonra anne en büyük evladı ile veya kocasıyla dı arıya çıkar. Suyun kenarına kadar gider, su içerek oradan en yakın akrabasının evine u rar ve böylece Çillpuri (kırkı) biter.

B- Evlilikle ilgili nanç ve Uygulamalar:

-Evde kalmı kızlar ziyaretlere götürülür veya bunlara mollalardan dua alınır. Ziyaretgahlarda kilitlenmi kilitler bulunan bir yer vardır. Murat ve kısmet açılması için oradaki kilitler a a 1- yukarı tartılır. Bu esnada di er bir kilit açılırsa dile in olaca ına inanılır.

-Kısmeti kapalı olanlara kilit açılır ve böylece kısmetinin açılaca ına inanılır.

-Gelin (Beri) babasının evinden çıkarken arkasında su dökülür. Koca evine gelen gelin besmele çekerek içeri girer. İlk önce oca a götürülür. Gelin oca ı öptükten sonra kendisine buradaki hayatının tatlı ve hayırlı geçmesi için erbet (tatlı su) verilir ve kuca ına erkek çocuk oturtulur.

-Damat gerdek gecesi ba arısız olur ise molladan bir muska alınır. Damada muska yapıldı ı anla ılır ise muskanın hükümsüz kalınması için muska akar suda çalkalanıp suya atılır.

-E er koca huysuz; geçimsiz biri ise ıslah etmesi için Allah'a dua edilir. Hocalardan muska alınır. Bazı muskalar suyla çalkanır. Bu su saklanır ve uslanıncaya kadar kocanın yeme ine bu sudan bir damla damlatılır. Muska da erke in yastı ının altına koyulur.

C-Ölümlle ilgili nanç ve Uygulamalar:

-Gece bayku ötmesi, köpek uluması o çevreden birinin ölece ini gösterir.

-Ölecek ki inin davranı ları de i ir. Kötü, geçimsiz biri ise ölümü yakla ınca iyi bir insan gibi davranmaya ba lar.

- yi ahlaklı, dürüst, temiz ve yardımsever insanların rahat can vereceklerine, kötülerin can verirken büyük ıstırap çekeceklerine inanılır.

-Ölünün gözü açık kalırsa "hasratı ver" denir. Ölülün gözlerini bir yakını kapatır.

- Yaygın bir inanışa göre ölümün geleceğinden, ilk önce kemiklerin haberi olur.
- Ölümden sonra ölü evinin kapısının başına siyah bir bez asılır. Ölünün yakınları da bazı yerlerde 3 gün bazı yerlerde 7 gün ve bazı yerlerde 40 gün kadar siyah elbise giyerler, ağıt yakarlar. Mehit mezarının başına yeşil veya kırmızı renkli bayraklar asılır.
- Cenaze defnedildikten sonra ev iyice süpürülür, yıkanır ve temizlenir. Böylece bir daha böyle bir sıkıntı yaşamayacağına ve bütün kötülüklerin temizlendiğine inanılır.
- Ölümden sonraki ilk üç gün ölü evinde ocak yakılmaz, yemek pişirilmez. Bu üç gün yemekleri akrabalar ve komşular getirir. Üçüncü gününde ölünün üçü yapılır. Kur'an-ı Kerim okunur. Ölü evine gelenler ölü sahiplerinin yanına gelince önce Ayet-ül Kürsi veya Kur'an-ı Kerim'in herhangi bir süresinden biraz okur ve dua ederler. Sonunda "Alhükümü minallah" der. Yani "Emir Allahındır" veya "Allah rahmet eylesin başımız sağ olsun" derler ölü sahibi "çiziki rizayı huda başı" "Allahın isteğine ise" diye cevap verir. Ölünün üçüncü gününde Hayrat yapılır ve herkese yemek verilir. Ölünün üçünde olduğu gibi yedisinde ve kırkında da hayratlar yapılır ve Kur'an-ı Kerim okutulur. Allah'tan ölen için rahmet dilenir. Taziye için ölü evine gelenlerin bir çoğu ölü evine mal ve para yardımı yaparlar. Cuma akamları ölünün ruhu için hayrına sadaka verilir. Her Cuma akamı Kur'an okutulur ve dua edilir. Cuma akamları mezarlıklar çok kalabalık olur. Ölü sahipleri evde helva (yemek) yapıp mezara götürürler ve yoldan geçen, orada bulunan herkese ikram ederler. Mezarın başında Fatiha okurlar ve Kur'an-ı Kerim okuturlar.

D- Nazarla İlgili Nanç Uygulamalar:

- Çocuk kırk gün sonra beşiğe koyulur ve çocuğa nazar de memesi için beşinin direğine kurt kemiği, yeleğine de kurt dişi takılır.
- Nazardan korunmak için çeşitli taneler, ve mavi boncuk kullanılır.
- Ayet'ül-Kürsi, Yasin-i erif üç veya yedi deşerik renkte beze sarılıp beşiğe veya çocuğun

omzuna takılır.

-Hazaristanın bazı yerlerinde çocukları nazardan korunmak için beyaz ve siyah iplikler bir arada bükülerek çocuğun boynuna asılır. Buradaki siyah ve beyaz renkli ipler gözün iki rengini temsil eder ve buna alagegtar denir.

-Nazardan korunmak için bir miktar un üç kere okunduktan sonra evin dört köşesine atılır.

-Evlerin giriş kapılarının üstüne, Kuran-ı Kerim den bazı süreler okunarak, koç veya geyik boynuzları çakılır ve nazar boncukları asılır.

-Nazardan korunmak için evlerde üzerlik otu bulundurulur.

-Özellikle bayanlar ve çocuklar boyunlarına bazı taşlar takarak nazardan ve hasetten korunacaklarına inanırlar. Getirilen taşların temiz olması önemlidir. O yüzden genellikle akar su diplerindeki yuvarlak ve küçük taşlar tercih edilir ve bunlar dua edilerek takılır.

-Nazarlanan kişiler için de değişik tedaviler uygulanır. En yaygın uygulamalardan biri hamurla yapılandır. Nazarlanan kişi iyileştirmek için yedi tane küçük yuvarlak hamur hazırlanıp dualarla ateşe atılır. Hamurlar patlamaya başlayınca da kötü gözlere beddua edilir. Böylece nazarın geçeceğine inanılır.

-Nazara uğradığına inanılan evler için muska yazdırılır ve evler tütsülenir.

-Nazara uğrayanları iyileştirmek için kurunun döktürülür.

-Nazarlanan kişinin evindeki yumurtalardan biri mollaya götürülür. Molla dua okuyarak bunun üstüne bir şeyler yazar. Bu işlem yedi kere yapıldıktan sonra yumurta kırılır.

-Hazara Türkleri hayvanlara da nazar değidine inanırlar. En çok nazar değiden hayvanların başında buzkeci oyununda binilen güzel ve görkemli atlar gelir. Nazar değince bunlar huysuzlanır ve hasta olurlar. Hayvanları kurtarmak için ahırlarında bir tür ifalı bitkiyi yakar veya muska yaptırırlar.

-Bazen at, inek gibi hayvanlar iyileşemezler. Bu rahatsızlığı gidermek için Çar derya denen bir

usul uygulanır. İme güçlü ü çeken hayvanın dört aya ının ucuna dört denizin veya nehrin isimleri yazılır. Birkaç dakika sonra hayvanın i eme e ba ladı ı ve rahatladı ı görülür.

E- nsanın Organları ve Davranı larıyla lgili nanmalar:

-Sa gözün seyirmesi hâlinde iyi bir haber alınaca ına, i lerin iyi gidece ine; sol gözün seyirmesi hâlinde ise kötü bir haber gelece ine inanılır.

-Sa el ka ınırsa devle (para) verilece ine, sol el ka ınırsa para alınaca ına inanılır.

-Çıkarılan ayakkabılar üst üste binerse ki inin hiç hesapta olmayan bir yolculu a çıkaca ına inanılır.

-Kötü bir ey duyan ki i, aynı eyin kendi ba ına gelmemesi için kula ını çekip eliyle yere veya duvara vurarak “ eytanın kulakları duymasın” der.

-Hazaralar insan organları arasından en fazla ba a önem verirler ve onun kutsal oldu unu inanırlar.

-Dua ederken ba larını açarlar. Açık ba la yapılan duanın daha makbul oldu una ve çıplak ba la yapılan tövbe ve duaları Allah’ın kabul edip, onları affedece ine inanırlar.

-Uyuyan birinin ba ve ayaklarının üzerinden geçilmez.

-Özellikle çocukların ayaklarının üzerinden geçildi inde onların boylarının kısa kalaca ına inancı hakimdir.

-Anne sütünün cennetten geldi ine inanıldı ından hem süt hem de meme kutsal olarak kabul edilir. Anne memesine herkes hürmet etmek zorundadır. Saygısızlık yapan günah i lemi olur.

-Hap ırma “sabret” anlamına gelir. Yeni bir i e ba lamak üzereyken veya yolculu a çıkaca ı sırada hap ıran ki i yapaca ı i i ve yolculu u erteler.

-Küçük çocuk e ilip bacaklarının arasından arkaya do ru bakar veya süpürge sa ise eve misafirin gelmesi beklenir.

-Ayakkabıların biri öbürün zerine çıkması ise veya ayakların altı ka ınıyor ise ki inin

yolculu a ıkaca ına delalet edilir.

-Hazaralarda ayakta konu an iki ki inin arasından geçilmez. Geçilirse onların arasının açılaca ına, dostluklarını bozulaca ına inanılır.

-Bazı insanların u urlu bazılarının da u ursuz oldu una inanılır. Mesela bir ki i yolculu a ıktı ında kar ısına u ursuz oldu u bilinen biri çıkarsa, o gün gitmekten vaz geçer, yolculu unu erteler.

-E er ilk rastlanılan ki inin u urlu oldu una inanılıyorsa ondan ” agüm” adı verilen bir tarak veya ayna gibi küçük bir e yası ödünç olarak alınır ve dönü te tekrar iade edilir.

Bu yolculuktan kazanç elde edilmi ise o u urlu ki iye de biraz pay verilir.

F-Tabiat olayları, Gök ve Gök cisimleriyle lgili nanmalar:

-Hazaralarda asuman (gök) kutsaldır. Gö e do ru tükürülmez.

-Yeni ay (Hilâl) görününce herkes durup dua okur ve Allah'tan bu ayın herkes için hayırlı olmasını ister. Hilali görür görmez yapılan duaların kabul edilece ine ve o ayın mutlu geçece ine inanılır.

-Hazaralar ya murun ya ması için “ya mur namazı” kılarlar. ki rekat olan bu namaz, yerle im yerlerinin uza ında ve açık bir alanda kılınır. Namazdan sonra helva pi irilir ve toplu halde yenir.

-Ya murun ya ması için yapılan di er bir uygulama da öyledir: Köyün çocuklarından bir grup, yetim ve yoksul bir çocu un boynuna bir ku ak ba lanıp onu ev ev, kapı kapı dola tırırlar. Gittikleri her evden çocuklara para ve yiyecek verilir, yetim çocu un üzerine de su atılır. Böylece ya murun ya aca ına inanılır.

G- Günlerle lgili nanmalar:

Nevruz Bayramından birkaç gün önce çevre illerden birçok insan Mezar-ı erif (Güli Surha) e gelir. Hazaralar büyük bir zevkle bu günü beklerler. Türbedeki bayrak “Cande” göndere çekilir ve Nevruz’dan sonraki 40 gün boyunca çekili kalır. Bu süre içinde Mezar-ı erif ehrine birçok misafir gelir. Herkese ikram yapılır. Herkes en temiz ve yeni elbiselerini giyer, akraba ve komu lularıyla bayramla ırlar. Evlenmeler ço unlukla bu ayda olur. Hazaralar Nevruz gününün Hz. Ali’nin do um günü oldu una inanırlar. Aynı zamanda bu gün emsi takvimin ba langıcı, yani yıl ba ıdır. Hem yılba ı hem de nevruz bayramı aynı günde kutlandı ı için Hazaralar bu güne çok büyük önem verirler.

-Cumartesi günü evin dı na süt çıkarılmaz, çünkü süt bereket demektir. Çıkarılırsa bereketin kesilece ine veya azalaca na inanılır.

-Per embe ve Cuma günleri mübarek günlerdir. Cuma ak amları mezarlı a gidip, ölenler için Kur’an okur ve Allah’tan onlar için rahmet dilerler.

H-Kutsal Ki i ve Varlıklara İlgili nanmalar:

-Hazara Türklerinin evlerinin kapısının ba nda, genellikle kapının en üst kısmının tam ortasında bir raf vardır. Bu rafın üzerinde her zaman bir Kuran-ı Kerim bulunur.

-Hazaralarda temiz ve abdestli olmak artıyla herkesin boynunda Yasin-i erif, Ayetel kürsi, Cev en-i kebir gibi süreler ve dualar asılır. Bu süreler ve duaların her tür kötülükten insanları koruyacaklarına inanılır.

-Hazaralar Atalarının ruhuna çok önem verir ve onları kutsal sayarlar. Onları her zaman razı (ho nut) tutmaya ve kızdırmamaya çalı ırlar. E er onları razı ederlerse, onların da kendilerini koruyaca na ve yardım edece ine, e er razı etmezlerse kendilerine kötülük yapacaklarına inanırlar. Onların ruhu asla incitilmemelidir.

-Atalarının ruhunu ad etmek için her Cuma ak amı (Per embe gecesi) ataların ruhu için Kur’an okunur ve dua edilir. Ayda bir kez yemek pi irilip ikram edilir. Yılda üç, dört kez

Kur'an okuyabilenler bir yerde toplanır, herkes bir cüz okuyarak hatim indirilir. Sonra da ataların ruhlarının ad olması için dua edilir ve Allah'tan onlar için rahmet dilenir. Sonra yemek verilir.

-Dini bayramların bir gün öncesinin (Arife günü) ölenlerin bayramı oldu una inanılır ve o günde her evde onların ruhu için yemek pi er ve kom ulara, yoksullara ve yolculara da ıtılır.

I- Ola anüstü Varlıklara lgili nanmalar:

-Hazaralar, iyilik yapan insanların etrafında her zaman iyi huylu perilerin bulundu una ve bu perilerin o ki ileri korudu una inanırlar. Kötü kalpli ki ilerin etrafında periler bulunmaz.

-Hazaralar karabasanın varlı na inanırlar. Karabasan geceleri insan uyurken gelir ve onun üzerine çökerek nefes almasını engeller. Bundan korunmak için her zaman çarkul denen sureler (Fatiha, Felak, Kafirun, Nas) okunup dört tarafa üflenir. Böylece ki inin bütün kötülüklerden korunaca ma inanılır.

-Hazaralar çölde ve da lık yerlerde geceleri devlerin bulundu una inanırlar. Bunların di ilerine Halagag derler. Devlerin ate e ve sese gelmeyece ine inanıldı ndan, geceleyin bu bölgelerde bulunan insanlar devlerden korunmak için ate yakar, teneke çalarak ses çıkartırlar.

K- Hayvanlarla lgili nanmalar:

-Kaplumba a eskiden adil bir tartıcıymı ve de irmende çalı ıyormu . Bir gün tartıda hile yapımı , halk kaplumba aya beddua etmi , Allah da terazinin bir kefesini ta yapıp onun sırtına yüklemi .

-Maymun eskiden, annesinin sözünü dinlemeyen, ona sürekli hakaret eden bir insanımı . Yine bir gün annesine kar ı gelip, küfredince annesi de ona beddua etmi ve genç maymun hâline gelmi .

-Hazaralarda ev yılanları kutsal kabul edilir ve öldürülmezler. Ev yılanını öldürenin çok

büyük felaketlere u rayaca ına evinin oca ının yıkılaca ına inanılır.

-Koyun, cennetten çıktı ına inanıldı ından dövülmez, aç ve susuz bırakılmaz.

-Koç ve geyiklerin kafaları evlerin giri kapılarının üzerine asılır, bu ekilde evlerin kötülüklerin ve kötü ruhlardan korunaca ına inanılır.

-Kurtla ilgili inanı lar da Hazara Türkleri arasında yaygındır. Yeni do an bebeklerin be i ine ve çocukların omzuna kurt kemi inden yapılan bir nazarlık takılırsa bunun çocu u kötü ruhlardan ve nazardan koruyaca ına inanılır.

-Yolculu a çıkanlar yanlarında kurt kemi inden yapılan bir nazarlıklı bulundurlarsa gidecekleri yere sa salim varacaklarına ve i lerinin ba arıyla sonuçlanaca ına inanırlar.

-Yolculu un ba ında tilkiye rastlamak u ursuzluktur. Böyle bir durumda yola devam edilmez ve yolculuk ertelenir.

-Kumru ku unun cennetten çıktı ına inanılır ve bu sebeple kutsal kabul edilir. Onu vuranın Allah tarafından cezalandıraca ına inanılır.

-Güvercinde kumru gibi kutsal bir ku tur. E er güvercin bir evin balkonuna yada ba ka bir yerine yuva yaparsa, o ailenin zengin olaca ı inanılır.

-Bu hayvanlar kesilemez ve etleri yenmez. Beyaz renkli güvercinlerin Mezar-i erif'te bulunan Hz. Ali'nin türbesindeki beyaz güvercinlerden olduklarına inanılır. Gerçekten de bu türbede beyaz renkli güvercinlerin dı ında güvercin bulunmamaktadır. nanı a göre bu beyaz güvercinlerin arasına katılan siyah güvercinler de biraz sonra beyazla ırlar.

-Yarasa, bayku gibi hayvanlar u ursuz sayılır. Yarasanın kötülüklerin elçisi ve u ursuz bir ku oldu una inanılır.

-Geceleyin bayku ötmesi ve köpek ulumasının kötülük getirece ine, ertesi gün birisinin ölece ine inanılır.

-Bir mal (hayvan) kaybolursa, arkasından okuyup kayboldu u tahmin edilen yere do ru üflenir. Böylece kaybolan hayvanın bulunaca ına inanılır.

L- Su, A aç, Da , Ocak ve Ate le ilgili nanç ve Uygulamalar:

1- Sular

-Yolculu a çıkan ki inin ardından dua edilerek su dökülür. Böylece yolunun aydınlık ve yolculu unun sa lıklı olaca ına inanılır.

-Gelin evden çıkarken ardından su dökülür.

-Sarı Pul Eyaleti'nin Balhab ilçesinde Payı ziyaret bölgesinde yolun ortasından akan sıcak bir su vardır. Yöre halkı bu sıcak suyun bütün hastalıklara iyi geldi ine inanır.

-Kabil'in batısında Çe me-i Safa adı verilen bir kaynak suyunun bir çok hastalı a iyi geldi ine inanılır.

-Cihilten da ındaki su kutsal sayılır.

2- A açlar

-Cihilten da ının eteklerindeki yabani a açların kutsal ve birçok derde deva oldu una inanıldı ından hiç kimse bunları kesmez. Derdi olanlar buraya giderek , a açların dallarına kırmızı veya beyaz renkli bezler ba layıp dilekte bulunurlar.

-Kutsal kabil edilip ziyaret edilen ve dilek dilenen bir ba ka a aç da Kabil civarındaki Derehti ehit adı verilen a açtır.

-Spend adı verilen bitkinin insanları, evcil hayvanları ve evleri her tür kötülükten ve beladan korudu una inanılır. Nazar de en, yolculu a çıkan ve hasta olanlara bu bitki yakılarak dumanı koklatılır.

-Ba ı veya di i a rıyanlarla bir hastalı ı olanlar ziyarete giderek buradaki bayrak sopasına çivi çakarlar.

3- Da lar, Ma aralar, Kayalar

-Mezar-i erif'te bir da ın tepesinde Sümmi Duldul diye bir yer vardır. Oradan bir kayanın üzerinde Hz. Ali'nin atının ayak izi oldu una dair çok kuvvetli bir inanı vardır. Bu bölgeyi Hazaralar kutsal bir yer olarak kabul etmekte ve saygı göstermektedirler.

-Kabil'in batısında Kartesahi bölgesinde Sengi Zülfikar adında büyük bir kaya vardır. Ortadan ikiye yarılmı bu kayanın çatla ndan geçen suçluları kayanın tutup sıkı tıraca ına, e er suçlu Allah'tan af dilerse kayanın onu serbest bırakaca ına inanılır. Kayanın arasına sıkı an ki ilerin kurtulması, Allah'ın onları affeti i ekinde yorumlanır.

-Kutsal sayılan kayalardan biri de Dereysuf'un Seyhe köyünde bulunan ve Hazrat-i Pahlavan adı verilen yerdir. Buradaki büyük kayanın Pehlavan tarafından kucaklanarak oraya kadar götürüldü üne inanılmaktadır.

-Dereysuf'un Seyhe köyünde bulunan Cihiltende 1, Kırk Kızlar Ma arası, a açları ve suyu ile kutsal sayılan yerlerden biridir. Afganistan'ın her yerinden birçok insan çe itli hastalıklardan kurtulmak için bu ma araya gelir. Farsça'da çihil kırk, çihitten de kırk ki i demektir. Çok eski zamanlarda zalim ki iler kırk tane güzel kızı yakalamaya çalı ırlar. Bunlardan kaçan kızlar Cihiltende ındaki bu ma araya sı ınırlar. Kızları kovalayanlar da onların pe inden ma araya girerlerse de kimseyi bulamazlar. Bu olaydan sonra ma aranın adı Cihiltende (Kırk kız) olur.

4- Ate ve Ocak

-Hazaralar ate e de çok önem verirler. Ate e tükürmezler ve su dökmezler.

- ki oca ın arasından geçilmez. Geçenin kalbinin kararaca ına ve insanlıktan uzakla ına insanlıktan uzakla ına inanılır.

-Oca a su dökerek söndürmek, oca ın üzerinden geçmek oca a saygısızlık kabul edilir.

5- Demir

-Hava kararınca bir bıça ın ucu açılarak okutulur. Okutulmu bıça a "esar" denir. Esar kapının en üst kısmına asılır. Bu bıça ın evi, evdeki insanları ve ev e yalarını bütün kötülüklerden koruyaca ına inanılır.

-Evde tek ba ına kalan ki i bir eyden korkarsa iki bıça ı okuyup bir tanesini kapının üstüne,

birisini de yastı ının yanına koyar. Böylece her tür kötülükten ve tehlikeden korunaca ına inanır.

Kar ıla tırma ve Sonuç:

Birbirinden binlerce kilometre uzaktaki ayrı co rafyalarda ya ayan ve asgari bin yıldan beri aralarından hiçbir ili ki bulunmadı ı bilinen Hazaralarla Çepnilerin bazı inanç ve uygulamaları arasında a ırtıcı bir benzerlik, hatta aynilik dikkati çekmektedir. Hazaraların, çocu u olmayan kadınlara do urganlık kazandırmak için yeni soyulmu hayvan derisine sarma uygulamasına Çepni bölgesinde rastlanmamı tır. Çocuk sahibi olmak için, bunun dı ında kalan uygulamaların bir ço u mü terektir. Anadolu'da ve Çepnilerde de nefesinin güçlü oldu una, Allah dostu oldu una inanılan ki ilere ve hocalara gitme, Hazaralarda baksıya veya eyhe gitme eklindedir. Muska takma ve yatırları ziyaret etme her yerde görülen ortak uygulamalardır.

slâmiyet'te mezar ziyaretlerinin önce yasaklandı ı, sonra sadece ölümü hatırlatmak ve ibret almak için serbest bırakılmı tır. Hazaralarda ve Çepnilerde evliya mezarlarına ve yatırlara gitme, buralarda Kur'an okuma, namaz kılma, a açlara bez ba lama, dua edip dilek tutma, bazı yönleriyle slâmî gibi görünen uygulamalar, aslında slâmî bir görünüm kazandırılan eski Türk dini ile ilgili uygulamalardır.

Do an bebe in sa kula ına ezan okuma, (Anadolu'nun bazı yerlerinde sa kula ına ezan, sol kula ına kamet okunur) ilk çocukta kurban kesme, e er erkek ise toy yapma, bebe i kırk gün sonra be i e koyma; çocu u nazardan, al basmasından ve benzeri kötülüklerden koruyaca ı inancıyla, be i ine Kur'an, kurt di i veya kemi i, mavi boncuk gibi eyler asma; Ayet'ül Kürsi, Ya-sin veya di er surelerin yazıldı ı ka ıtlardan yapılan muskaları bebe in omuzuna takma gibi uygulamalar da ortaktır.

Çocu a ad koymada da benzerlikler vardır. Çocu a Kur'an'dan bir ad verme, slâmiyetin Türkler arasında yayılmasından sonra bütün Türk dünyasında kabul edilen ve bugün de uygulanan bir kuraldır. E er çocu a slâmî bir isim verilmezse, ahrette çocu un bu yüzden babasından ve annesinden hak isteyece i, hesap soraca ı inancı bu uygulamanın asıl sebebidir. Hazaralarda, erkek çocu u ya amayanların do an erkek çocuklarına, kız elbisesi giydirip, küpe takmaları ve be enilmeyen hatta çirkin sayılabilecek isimler vermeleri ekindeki uygulamalar bazı farklarla Çepnilerde de vardır. Çepnilerde do an çocu un yüzüne is sürülmesini de bunlara ilave edebiliriz. Bütün bunların temelinde çocu u herhangi bir ekinde çirkin göstererek nazardan ve ola an üstü er güçlerden koruma inancı vardır.

Çepnilerde ve Anadolu'daki Türkmenlerde gördü ümüz kırklı kadın (lo usa) kırklı bebekle ilgili uygulamaların hemen hepsi Hazaralarda da vardır.

Lo usa ve bebe in bu kırk gün içinde dı arıya çıkarılmamaları, çocu un banyo sularının dı arıya dökülmemesi, çama ırlarının dı arıya asılmaması; Çocu un ve annenin yanına ilk yedi gün ebeden ba ka kimsenin sokulmaması, anne ve bebe i hem çevreden hem de di er er güçlerden korumak için alınan ortak tedbirlerdir. Bütün bunlar aslında uzun hayat tecrübesi sonunda insano lunun hijyen konusunda elde etti i bilgilerdir. Bu dönemde hem bedeni hem de ruhi yönden zayıf olan anne ve çocu un ba ta enfeksiyon olmak üzere birçok hastalı a açık olması, bu gün modern tıbbın da kabul etti i hijyenik tedbirleri almaya onları mecbur etmi , i e inanç ve korku unsurları katılarak uygulamanın daha kolay ve etkin olması sa lanmı tır. Annenin ve çocu un basılaca ı, cin çarpaca ı vs. gibi tehditler insanları bu konuda daha dikkatli olmaya mecbur etmi tir.

Hazaralardaki, lo usalık döneminde eve tahta ve çi et getirilirse çocu un basılaca ı (yürüyemeyece i) inancı, ba ta alpazarı, Giresun olmak üzere Anadolu'nun bir çok yerinde de vardır.

Kırk dökme, Çepnilerde kırk ka ık su, Kozanda ı Türkmenlerinde ve Anadolu'nun birçok yerinde kırk ta la yıkanma ekinde gerçekleşir. Hazaralarda ise anne ve bebe in baba veya evin büyük o luyla birlikte bir su kenarına gitmesi, orada her ikisine de su içirilmesi ekindeki kırk çıkarma, ilk bakı ta di erlerinden farklı gibi görünse de aslında hepsinin “su” gibi önemli bir ortak paydaları vardır. Bütün bu uygulamalarda asıl unsur sudur ve bu uygulamalar ancak su kültürüne ba lanabilir.

Evlilikle ilgili birçok inanç ve uygulama da birçok ortak nokta vardır. Evde kalan kızların kısmetini açmak için kilit açma, evliyaya götürme; gelinin evden çıkarken besmele çekmesi, ardından su dökülmesi; koca evine geldi inde ocak ba na götürülmesi, kuca na erkek çocuk verilmesi, erbet içirilmesi, yeni evlilerin ba lanması (urasa) ufak tefek farklarla her iki toplumda da ortak inançlara dayalı uygulamalardır. Huysuz kocalara muskayı Çepnilerde hocalar, Hazaralarda ise baksı veya mollalar hazırlar.

Defin törenleri, ikisi de Müslüman oldu u için Hazaralar ve Çepnilerde slâmî usullere göre yapılır. Ölümün ön belirtileri sayabilece imiz köpek uluması, bayku ötmesi gibi inanmalar her iki toplumda da daha çok hayvan ve insanlarda görülen ola an dı ı davranı lara ba lı, ço u eski Türk inancına dayalı ortak inanmalardır.

Ölümlle ilgili ba ka bir ortak uygulama da bütün Türk dünyasında bilinen ölü a ıdır. Bunun yanında ölü çıkan evin temizlenmesi, ölenin e yalarının da ıtılması, üçüncü, yedinci, kırkıncı, elli ikinci gecelerde yarıyıl ve sene-i devriyelerinde yapılan merasimler de ortaktır.

Hazaralarda görülen, Cuma ak amı mezarlıkta helva da ıtma alpazarı Çepnilerinde yoktur.

alpazarı Çepnileri ölü gömüldükten sonra mezarın ba nda helva, ekmek da ıtır ve çocuklara da kibrit verirler. Nazarla ilgili inanç ve uygulamaların slâmî olanları tamamen ortaktır.

Tütsü, kapı üstlerine hayvan boynuzu veya nazar boncu u asma, kur un dökme vs. di er

uygulamalar arasında da büyük benzerlikler vardır. Nazara kar ı kurt di i veya kemi i kullanma uygulamasına Çepnilerde rastlanmamı tır.

Bazı ki ilerin u urlu veya u ursuz sayılması, Hazaraların u ursuz kabul ettikleri ki iyi görünce çıkacakları yolculuktan veya yapacakları i ten vazgeçmeleri ekindeki inancın bir benzerini Çepnilerin Mart Bozma gelene inde görüyoruz. Burada yılın ilk günü olan eski hesap Mart ayının birinci gününde eve ilk önce u urlu oldu una inanılan ki i girer.

Hazaralar da Çepniler de atalara ve ata mezarlarına saygı gösterirler. Ulu ki ilerin öldükten sonra da manevi yoldan

yardımcı olabilece ine inanırlar. Yalnız alpazarı Çepnileri arasında, Hazaralardaki gibi, öldükten sonra atalarının kendilerine zarar verebilece i ekinde bir inanç yoktur. Hazaraların ataların kendilerine kötülük yapabilece i ekindeki inançları” çocuklarına yahut koyunlarına bir hastalık geldi i zaman yemek ve içki alıp kocasının mezarına koyan ve “Ye, iç! Bize dokunma! Hain seni, hâlâ doymadın mı? Diye ba ıran Tayga ormanlarındaki amanist kadının, ölü kocasının kendisine ve çocuklarına zarar verebilece i ekindeki inancı ile örtü mektedir.

Atalara gösterilen bu saygının asıl kayna ı da muhtemelen eski Türk inançlarıdır. “Kamlık (amanlık) dininde ya amakta olan bir insanla ölmü olan ataları arasında çok yakın bir münasebetin var oldu una inanılır. Ya ayanla ölmü olan atası arasındaki bu ba ın gücü, atalara ardı arkası kesilmeyen bir saygıyı gerekli kılar. İlk dünyasında bir tanrı gibi ya ayan ataları ilâhî kuvvetlere sahiptirler ve insanlara sıkı ık anlarında yardım edebilirler. Arife günü mezar ziyareti her iki toplulukta da ortak olan bir uygulamadır.

Koyunun cennetten çıktığı ekindeki inanç Çepnilerde de vardır. Güvercinlere pek fazla dokunmamakla birlikte Çepniler bu ku lara Hazaralar kadar kutsiyet yüklemesler.

Hazaralarda ev yılanları da kutsal kabul edilir ve öldürülmezler. Aynı inanç ba ta Çukurova olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde ve Çaykara'da da vardır. Hatta Çukurova'da bahçeleri koruyan kara yılanların gelin ve kızlara a ık oldukları da anlatılmaktadır.

Her iki toplumda da su kutsaldır. Gelin baba evinden çıkarken, yolcu u urlanırken ardından su dökme çok yaygın bir uygulamadır. Hazaralaristan'da Kabil'in batısında Çe me-i Safa ile Cihilten da ında ve Balhab ilçesinin Payı ziyaret bölgesindeki sularla alpazarı'nda ıf, Güldirik gibi sular ba ta çocuk sahibi olmak üzere birçok derde ifa oldu una inanılan sulardır.

Hem Çepnilerde, hem de Hazaralarda kutsal kabul edilen kayalar, da lar ve ma aralar vardır. Kabil'in batısında Kartesahi bölgesinde Seng-i Zülfikar'ın bir benzeri Hacı Bekta 'ta bulunmaktadır. Tıpkı Seng-i Zülfikâr'da oldu u gibi buradaki kayanın deli inden geçenin de günahlarından arındı na inanılır. Hazaralar, Mezar-i erif'te bir da ın tepesinde kayanın üzerinde Hz. Ali'nin atının ayak izi oldu una inanırlar. Benzer izler ve kayalar hem alpazarı'nda hem de Anadolu'nun muhtelif yerlerinde vardır.

A aç kültürünün izlerine her iki toplumun pratiklerinde de rastlanır. Her iki bölgede de kutsal sayılan dilek a açlarının varlı ı bunu açıkça göstermektedir. Demir, hem Çepnilerde, hem de Hazaralarda koruyucu özelli i ile pratiklerde yer alır. Hazaraların okunmu bıçakları kapıya asmaları ile Çepnilerin lo usanın ve bebe in yata ının altına bıçak veya demir parçaları koymaları aynı inanca dayanan uygulamalardır.

Ocak, hem Çepnilerde hem de Hazaralarda kutsaldır. Oca a su dökerek söndürmek, oca ın üzerinden geçmek oca a saygısızlık kabul edilir. Çepnilerde gelin koca evine girince oca ın ba na götürülür ve eline verilen egi le oca ı karı tırır (Ordu) veya gelini, kalıcı ve ocak gibi kuvvetli olsun diye üç defa oca ın duvarına vururlar. Daha sonra gelin eline verilen kepçe ile oca ın üstündeki yeme i karı tırır (Giresun). Hazaralarda da

gelin ilk önce oca a götürülür, oca ı öptükten sonra kendisine buradaki hayatının tatlı ve hayırlı geçmesi için erbet (tatlı su) verilir.

Sonuç:

Hazaralar ve Çepnilerdeki inanç ve uygulamaları genel olarak, slâm öncesi döneme ait olanlar, slâmî olanlar, slâm öncesine ait olmakla beraber slâmî bir görünüm kazandırılanlar ve hemen hemen bütün toplumlarda ortak olanlar olmak üzere dört grupta toplamak mümkündür. Bu küçük kar ıla tırma, Çepnilerle Hazaralar arasında inanç ve uygulamalarda görülen benzerliklerin ayrılıklardan çok daha fazla oldu unu göstermektedir. Bütün bu benzerlikler, ba ka kültürlerin etkisinde fazlaca kalmı , dillerini unutmu olsalar da Hazaraların Türk soylu bir topluluk oldu u görü ünü do rular niteliktedir. Daha bol malzeme yapılacak çalı maların da bu sonucu teyid edece i kanaatindeyiz.